

מי יספר את סיפורם?

"התעלומה במכולה הירוקה", במאי: טל חיים יופה זוכה פרס אבנר שלו לשנת 2008

מאת ליאת בן חביב

אחרי המלחמה באירופה כדי שיישאר מהם זכר לפני העלייה לארץ ישראל. בסרט יופה מגלה עוד קרובים וחברים ומתעקש להבין מה קרה למשפחות וולקוביץ' ורוזן ולגלות בדיוק את נסיבות חיייהם ומותם. הסיפור נודד בין "ארץ שם" בשנות ה-30 וה-40 של המאה ה-20 לבין ארץ ישראל של המאה ה-21.

"המשפחה הפטלית", כפי שיעקב וולקוביץ' עצמו הגדיר את משפחתו בריאיון לסימה קדמון ב-1988, היא גם המשפחה הישראלית כל כך של כולנו, ומתמונת המשפחה עולה תחושת יתמות של מי שלא נשמר בזיכרון: של ניצולי השואה, של בני הדור השני שהופקדו על שמירת המכתבים שכדי לקרוא בהם יש צורך במפענחים וגם של ההרוגים במערכות ישראל. בניהם, דודניהם וחבריהם לספסל הלימודים ממשיכים לפקוד את קברם. וכשהם לא יעשו זאת, מי יקבל עליו את מלאכת הזיכרון? התעקשותו של הבמאי מזכירה שכל הנראה סיפורים על המסך הם שיישאר. בחירתו של הבמאי להיות דמות בסיפור ולתת לכל הדמויות את קולו מקבלת משמעות נוספת. "הבחירה הזאת שחררה אותי מכבלי המילים של הדמויות או מהצורך להישאר בקלז-אפ פרונטלי-אין-סופי. בזכותה הסרט פיוטי ואוניברסלי יותר: זה לא רק הסיפור של משפחת וולקוביץ' אלא של מאות אלפי אנשים".

התצלומים במכולה הירוקה שצדו את עינו של הבמאי בחרו בו שייספר את סיפורם, ועל יופה מוטלת כעת מלאכת הזיכרון – למצוא את הדרך לספר את סיפורי השואה בדור השלישי – דורם של נכדי ניצולי השואה. זה גם דור שלישי ליוצרי קולנוע, אמנות בת כ-100 שנה, ודור של "טכנולוגיית דור שלישי". סרטים כאלה עניינם האירוע ההיסטורי של השואה – "מה קרה שם" – אבל הנרטיב המרכזי שלהם הוא הקשר של השואה אלינו והמשמעות של אותן התרחשויות עבורנו – ישראלים, יהודים ובני אדם. כיצד "אז" ו"שם" נקשרים זהות של כל אחד מאתנו, וכיצד הם נטמעים בזיכרון הקולקטיבי שלנו? יופה מספר: "התגובות בעקבות הצפייה בסרט היו חזקות ומרגשות. רבים התקשרו אליי, אפילו בחור מצרי מקהיר שצפה בסרט התרגש וכתב לי מייל מלא הרהורים פילוסופיים".

ב-26 בנובמבר תתקיים ביד ושם הקרנה מיוחדת של "התעלומה במכולה הירוקה" בנוכחות יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, הבמאי טל חיים יופה והסופר אמיר גוטפרינד.

את פרס אבנר שלו, תרומתם של מיכאלה ולאון קונסטנטיני, מעניק מדי שנה מרכז הצפייה ביד ושם לסרט שמביא למסך סיפור ייחודי בנושא השואה ונותן לו ביטוי קולנועי יוצא דופן. במסגרת תחרות החוויה היהודית בפסטיבל הקולנוע הבינלאומי בירושלים.

הכתבת היא מנהלת מרכז הצפייה.

באותו רגע הרגשתי אחריות כלפי משפחת וולקוביץ'; חשבתי שאיש מהם לא נותר, ופחדתי שהסיפור שלהם ייעלם, שאיש אינו זוכר אותם. זה גרם לי לחשוב על עצמי ועל משמעות החיים שלי".

צפייה בסרטו התייעודי-בלשי של יופה מזכירה את מומיק, הילד מעיין ערך: אהבה של דוד גרוסמן. מומיק חייב לעשות את "עבודת הריגול" כי רק כך יוכל להציל את הוריו מהפחד שלהם, מהשתקה ומהשכחה: "המון עבודה יש לו בעניין הזה, והוא היחיד בעולם שיכול לעשות אותה". יופה מסביר: "הז'אנר הבלשי היה טבעי לסיפור. פשוט תיעדתי את התהליך שעברתי. איסוף המידע על הדמויות ריתק אותי, וקיוויתי שיעניין גם את הצופים". מלבד הבלשות, ליופה ולמומיק משותפת גם העקשנות. מומיק-שלומיק נחוש למצוא את הסיפור של ברוננו ומתעקש שסבא אנשל מספר סיפור במלמולים ותנועות ידיים, ורק מי שיתעקש יבין. "אנשים חושבים שהמצאתי את סיפור המסגרת של מציאת התצלומים כי רציתי לעשות סרט על הוולקוביץ'ים, ונראה להם בלתי אפשרי שיד המקרה הביאה אותי לסיפור", מספר יופה. "יכולתי לעשות את הסרט על אלפי משפחות בארץ, והוא היה יוצא מעניין לא פחות. ישראל היא מדינת הגירה צעירה מאוד, וכמעט לכל משפחה יש סיפורים מעניינים שאפשר לצלם לסרט". הבמאי מתעקש לספר את סיפורם של אנשים שכמעט נשכחו, של זיכרונות חמקמקים ולא קוהרנטיים, של תמונות אילמות וכתוביות דהויים. וזו רק ההתחלה של הסיפור.

בסבלנות ובעדינות יופה פורם את פקעת חוטי הזיכרון הסבוכים, כמה מהם קרועים, וביד אמן הוא מצליח לארגן אותם מחדש לתמונה שלמה. סוכן הזיכרון הראשון הוא שוע וולקוביץ' שנולד בתל אביב ובהיותו בן 20 נהרג בסיני, במלחמת יום כיפור. שוע היה מפקד נטק שנפגע בתעלת סואץ ביום הראשון למלחמה ונהרג מיד. יופה מבקש לתת שם לכל הדמויות ששוע מכיר לו ולגלות את סיפורן: ההורים יעקב וולקוביץ' ופולה וולקוביץ' לבית רוזן מולדז' שברחו לרוסיה עם הכיבוש הגרמני, האחות הגדולה שמתה כשהייתה תינוקת בת שנה בגולאג בסיביר והאחות היפה והמוכשרת ריבי שהייתה דיילת אל-על ונקראה על שם סבתה. בתה של ריבי, סיוון, גרה בתל אביב, והיא הנצר האחרון לבית משפחת וולקוביץ'. כל שנותר בידיה של סיוון הוא אלבום משפחתי וקופסת תצלומים ישנים. יופה מקלף בעדינות רמזים לקורותיה של הדמויות השותקות שניבטות מהתצלומים. בקופסה של סיוון מופקדים "לזיכרון נצח" תמונותיהם של מאות ניצולי שואה שהצטלמו

■ הבמאי טל חיים יופה (שני משמאל) מקבל את פרס אבנר שלו 2008 לשנת מנהלת מרכז הצפייה ליאת בן חביב.

■ **כותרת מאמר זה היא שאלתו של סבא יוסף בספר "שואה שלנו" כשאיים על אנשי השכונה שלא יספרו את סיפורם עד שאמיר ואפי "יגיעו לגיל" שכמעט ולא הגיע. סבו של אמיר לא היה סב של ממש אלא סב בכוח "חוק הדחיסה" שאפשר לבני "הדור השני וחצי" לשואה לפרוף גבולות של קשרי דם וללקט לעצמם משפחה. "חוק הדחיסה" של אמיר גוטפרינד ותשובה לשאלתו של סבא יוסף מתקיימים בסרטו של טל חיים יופה **התעלומה במכולה הירוקה**, זוכה פרס אבנר שלו לשנת 2008 שמרכז הצפייה מעניק בפסטיבל הקולנוע הבין-לאומי בירושלים. יופה מספר בריאיון מגבתיים: "הסיבה הפרוזאית שעשיתי את הסרט הזה היא שאני מאוד אוהב חפצים ישנים שמציתים את הדמיון שלי. כשראיתי ערמה של תצלומים ישנים, לא יכולתי להשאירם בפח האשפה, הם היו אוצר בעיניי. במחקר קצר באינטרנט גיליתי שהבן מת במלחמת יום הכיפורים, ההורים ניצולי שואה והאם מתה מסרטן.**

צילום: ורה עציון